

Anna Dodot
Monika Theus

ELEKTRONICZNE CZASOPISMA W SIECI: ANALIZA WYKORZYSTANIA NA PRZYKŁADZIE REPOZYTORIUM AMUR I PLATFORMY PRESSTO

Tematem artykułu jest analiza wykorzystania elektronicznych czasopism wydawanych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza, funkcjonujących na platformie PRESSto oraz w repozytorium AMUR. Obie te platformy rozwijają się wspierając ruch Otwartego Dostępu. Stanowią miejsce udostępniania wyników badań naukowych w sieci, dając możliwość korzystania z nich każdemu użytkownikowi Internetu bez żadnych barier. Platformy oparte są na oprogramowaniach typu open source – repozytorium AMUR na DSpace, natomiast PRESSto na Open Journal Systems (OJS). W celu wykonania analizy wykorzystania czasopism w sieci, w sierpniu 2020 r. zostały przeprowadzone badania statystyczne. Źródłem danych były statystyki dostępne na obu platformach oraz w serwisie Google Analytics. Wyniki pokazały wykorzystanie wybranych czasopism elektronicznych w sieci Internet: liczbę odsłon artykułów z czasopism oraz informacje na temat użytkowników zewnętrznych obu platform. W artykule wskazane zostały również źródła, poprzez które użytkownicy trafiali na poszczególne platformy (wyszukiwarki internetowe, media społecznościowe, bezpośrednia platforma, strony odsyłające) oraz kraje pochodzenia i typ użytkowników obu platform. Przeprowadzone badania pozwoliły na ocenę wykorzystania naukowych czasopism elektronicznych w sieci poprzez otwarte platformy dostępu do wiedzy.

Ostatnia dekada XX w. i początek XXI w. okazały się przełomowe dla piśmiennictwa naukowego. Rewolucja informacyjna doprowadziła do rozwoju cyfryzacji w komunikacji naukowej, a tym samym czasopisma naukowe, będące głównym narzędziem rozpowszechniania wiedzy, musiały dostosować swoją działalność do nowego kanału przepływu informacji, jakim stała się sieć internetowa, i zacząć publikować treści za pośrednictwem właśnie tego medium. Produkcja wydawnicza czasopism elektronicznych wzrastała gwałtownie już od 1999 r., zastępując tradycyjne

drukowane tytuły lub stanowiąc ich drugą, cyfrową wersję¹. Bibliograficzna baza danych Ulrichsweb Global Serials Directory rejestruje obecnie 136 282 aktywne czasopisma naukowe, z czego on-line dostępnych jest 47,8% tytułów, a wyłącznie elektroniczną wersję posiada 12% [15].

Z drugiej strony trwający od końca lat osiemdziesiątych XX w. „kryzys czasopism” (ang. *serials crisis*), stał się bodźcem do powstania ruchu Open Access. Wraz z rozwojem nauki, sukcesywnie zwiększała się liczba pracowników naukowych dążących do upowszechniania dorobku swoich badań za pośrednictwem artykułów naukowych, monografii czy też publikacji pokonferencyjnych. Efekty badań naukowców dostrzeżone zostały przez prywatnych przedsiębiorców, którzy widzieli w nich ogromną wartość rynkową, traktując je jako produkt wymiany. To wszystko sprawiło, iż ceny czasopism rosły w zastraszającym tempie, a ograniczane budżety bibliotek nie pozwalały na zakup wielu tytułów. Z uwagi na fakt, iż wyniki badań naukowych – finansowanych w większości z budżetów państw – stanowią dobro publiczne, głównym postulatem ruchu Wolnego Dostępu – Open Access stała się walka ze wzrostem cen czasopism naukowych. Zgodnie z treścią budapesztańskiego dokumentu wyznaczającego główne założenia idei Open Access, każdy użytkownik ma prawo do czytania, pobierania, kopiowania, drukowania, przeszukiwania pełnych tekstów artykułów bez finansowych, prawnych lub technicznych ograniczeń. Wyjątek stanowią prawa zabezpieczające autora publikacji – gwarantujące zachowanie integralności jego pracy, uznanie autorstwa oraz jej wykorzystania zgodnego z literą prawa. W deklaracji Open Access zarekomendowano dwie drogi służące uwolnieniu publikacji naukowych: autoarchiwizację prac naukowych w repozytoriach oraz wydawanie czasopism w trybie Open Access [5].

Według danych bazy Ulrichsweb Global Serials Directory 15,5% czasopism naukowych działa w otwartym dostępie. Liczba otwartych czasopism w ostatnim czasie zwiększa się w związku z wymogami stawianymi przez instytucje finansujące badania naukowe ze środków publicznych, które nakłaniają do upowszechniania wyników w czasopismach OA, i trwającym już procesem przechodzenia czasopism subskrypcyjnych oraz hybrydowych na otwarty model dostępu do publikacji (tzw. czasopisma transformacyjne).

Idea Open Access nie byłaby możliwa do zrealizowania, gdyby nie rozwój cyfryzacji piśmiennictwa. Migracji czasopism do Internetu na szeroką skalę oraz powoływaniu nowych elektronicznych tytułów sprzyjał dynamiczny rozwój technologii. Możliwe stało się również przeniesienie do sieci pełnego procesu redakcyjnego. Badania

1 Obszernego opisu historii powstania oraz charakterystyki czasopism elektronicznych dokonał Marek Nahotko w książce *Naukowe czasopisma elektroniczne* [12].

z 2014 r. wykazały, że najczęściej wykorzystywanymi oprogramowaniami do zarządzania czasopismami elektronicznymi OA w sieci są:

- Open Journal Systems – OJS (<http://pkp.sfu.ca/?q=ojs>),
- The Digital Publishing System – DPubS (<http://dpubs.org/>),
- GAPWorks (<http://gapworks.berlios.de/>),
- The Ambra Publishing System – Ambra (<http://www.topazproject.org/trac/wiki/Ambra>),
- The Drupal E_Journal (<http://drupal.org/project/ejournal>),
- HyperJournal (<http://www.hjournal.org>) [4].

Warto zauważyć, że opisane powyżej procesy (rozwój Internetu i idea Open Access) zmusiły część czasopism do przeniesienia swojej działalności do sieci, ale jednocześnie, jak się okazało, dały im możliwość wykorzystania swego potężnego potencjału w dystrybuowaniu informacji. Czasopisma elektroniczne, zwłaszcza te, które zgodnie z zaleceniami deklaracji budapesztańskiej decydują się na publikowanie w otwartym dostępie, mają zapewnione rozpowszechnianie swoich treści wśród potencjalnych odbiorców na niespotykaną dotąd skalę – w praktyce nieosiągalną dla drukowanych wersji. Powstające profesjonalne platformy do udostępniania treści czasopism naukowych zapewniają optymalne warunki do ich wykorzystania przez użytkowników sieci.

Na UAM funkcjonują dwie cyfrowe platformy udostępniające pełne treści czasopism naukowych użytkownikom w sieci Internet. Są to platformy AMUR oraz PRESSto, które powstały kolejno w latach 2010 i 2015 [14]. Obydwie wpisują się w ruch Open Access – spełniając funkcję otwierania nauki i upubliczniając wyniki badań naukowych bez żadnych ograniczeń. Są zintegrowane z WorldCat, Base, Unpaywall oraz są wysoko pozycjonowane w zaawansowanych wyszukiwarkach internetowych. Znaczący jest również fakt, że strony platform są responsywne – tzn. są dobrze odczytywane przez urządzenia mobilne i tym samym lepiej indeksowane przez wyszukiwarki internetowe (takie strony są preferowane w indeksacji). Administracją obydwu platform zajmują się pracownicy Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

Pierwsze powstałe w Polsce repozytorium uczelniane AMUR zbudowane zostało w oparciu o ideę zaczerpniętą z definicji Rayma Crowa [2]. Oprócz tradycyjnych funkcji, takich jak gromadzenie kolekcji cyfrowych i przechowywanie dorobku intelektualnego społeczności akademickiej, pełni ono również rolę platformy wydawniczej promującej naukowców [13]. Obok archiwizowania prac naukowych, takich jak: dysertacje, książki, rozdziały monografii, materiały konferencyjne, repozytorium daje także możliwość tworzenia kolekcji czasopism uczelnianych, co okazało się nie bez znaczenia w przypadku tych periodyków, które nie posiadały swoich elektronicznych wersji. Czasopisma uczelniane deponowane były na tej platformie już w początkowej

fazie jej powstawania. Władze uczelni od samego początku były przychylnie upowszechnianiu zawartości czasopism naukowych za pośrednictwem repozytorium, rekomendując takie rozwiązanie wśród poszczególnych redakcji. Wdrożenie planu promocyjnego na początku funkcjonowania platformy zaowocowało zarchiwizowaniem 11 czasopism wydawanych na UAM. Obecnie – po dziesięciu latach jej funkcjonowania – w repozytorium zamieszczonych jest 78 czasopism. Na platformie znaleźć można podstawowe informacje o czasopiśmie: opis profilu, skład redakcji, dane teleadresowe, numer ISSN, nazwę wydawcy oraz teksty artykułów, które pogrupowane są w kolekcje odpowiadające poszczególnym zeszytom. Takie rozwiązanie jest optymalne dla indeksowania przez wyszukiwarki poszczególnych artykułów, do których przypisany jest unikalny identyfikator URI, a to natomiast przekłada się na upowszechnianie dorobku naukowego i promocję całego czasopisma. Opublikowane w AMURze artykuły naukowe są także widoczne w europejskim agregatorze repozytoriów OpenAIRE, w Agregatorze CEON oraz w Federacji Bibliotek Cyfrowych [6].

Drugą platformą udostępniania naukowych treści jest PRESSto, dedykowana redakcjom czasopism, których wydawcą jest Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, w celu tworzenia ich elektronicznych wersji. W momencie uruchomienia platformy w 2015 r. swoje witryny miało na niej 68 czasopism. W ciągu kilku lat liczba tytułów wzrosła do 79. PRESSto spełnia podstawowe zalecenia MNIŚW dla funkcjonowania elektronicznych czasopism – posiada otwarte metadane, bibliografię załącznikową i protokół Open Archives Initiative-Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH). Jest również zintegrowane z CrossRef, ORCID i Directory of Open Access Journals (DOAJ). Znaczące zainteresowanie platformą ze strony redakcji czasopism odnotowano więc w 2019 r., kiedy ogłoszono program „Wsparcie dla czasopism naukowych”, w którym jednym z kryteriów oceny czasopisma była jego otwarta strona internetowa. Na platformie założono wówczas nowe strony 8 czasopism i uzupełniano częściowo ich archiwa. Równolegle prowadzono bieżące prace wprowadzając aktualne numery pozostałych periodyków. W grudniu 2019 r. oprogramowanie PRESSto zostało zaktualizowane do wersji 3.1.2–4. Obie platformy – AMUR i PRESSto zostały utworzone na oprogramowaniach typu open source: DSpace (AMUR) oraz Open Journal Systems (PRESSto).

DSpace jest produktem stworzonym przez Massachusetts Institute of Technology oraz firmę Hewlett Packard. Prace nad tym oprogramowaniem trwały od marca 2000 r. do listopada 2002 r., a Wersja 1.2. oprogramowania wydana została w kwietniu 2004 r. W założenia tego projektu wpisana została orientacja na użytkownika akademickiego, przygotowany został on bowiem z myślą o obsłudze szkół, wydziałów oraz ośrodków badawczych typowych dla dużych instytucji naukowych. Z uwagi na to, iż wymaga-

nia poszczególnych środowisk naukowych mogą się znacząco różnić, produkt ten pozostawia twórcom repozytoriów stosunkowo dużą swobodę [10]. Oprogramowanie DSpace umożliwiło architektom repozytorium AMUR dostosowanie interfejsu do wymogów uczelni. Ze względu na konfigurowalne indeksy, instytucja miała również wpływ na wybór metadanych, które podlegają indeksacji. Archiwizowane dokumenty przechowywane są w takich formatach jak: PDF, DOC, JPG, TIF. Od roku 2017 r. w repozytorium można zamieszczać tylko materiały w formacie PDF z uwagi na preferencyjne indeksowanie tego typu plików przez wyszukiwarki internetowe. Hierarchiczna struktura bazy zezwoliła na tworzenie różnych zespołów i kolekcji, które ułatwiają przeszukiwanie zasobu. Ponadto możliwe jest proste oraz zaawansowane wyszukiwanie według autora, tytułu, dziedziny i daty. Według danych Directory of Open Access Repositories (DOAR) oprogramowanie to jest najczęściej implementowane przy budowie repozytoriów na świecie [7; 12]. DSpace jest kompatybilny z Open Archives Initiative-Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH). Dzięki temu protokołowi gromadzone w repozytorium metadane są indeksowane przez najważniejsze wyszukiwarki, a tym samym dotarcie do rozproszonych zasobów jest efektywniejsze i o wiele prostsze. W początkowej fazie funkcjonowania Repozytorium AMUR zainstalowano oprogramowanie w wersji 1.4.2. DSpace w systemie Windows XP Pro. Obecnie w repozytorium AMUR zaimplementowana jest wersja 5.4. DSpace [7].

Uruchomione w 2002 r. Open Journal Systems (OJS) powstało również w środowisku akademickim. Jest to internetowe oprogramowanie do zarządzania i publikowania czasopism w sieci dystrybuowane przez Public Knowledge Project i wykorzystywane obecnie przez redakcje na wszystkich kontynentach. Oprogramowanie to zostało pierwotnie opracowane jako część programu badawczego Public Knowledge Project (PKP), którym kierował John Willinsky na University of British Columbia, w Vancouver w Kanadzie, a później przy współpracy z kanadyjską biblioteką uniwersytecką Simona Frasera Center for Studies in Publishing oraz Stanford University. Wstępne badania prowadzone w ramach projektu wykazały, że zminimalizowanie kosztów wydawania czasopisma (druku i dystrybucji) może ich redakcje zachęcić do uwalniania wyników w sieci. Stworzenie oprogramowania typu open source miało wesprzeć czasopisma w otwartym publikowaniu, umożliwić zarządzanie nimi i publikowanie ich treści przy wykorzystaniu sieci Internet i przyczyniając się do zwiększenia dostępu do literatury naukowej [16, s. 507]. Open Journal Systems (1.0) został uruchomiony w University of British Columbia w Kanadzie w 2002 r. [11, s. 3]. W 2005 r. korzystało już z niego 250 czasopism [16, s. 508]. Według danych ze strony PKP w 2020 r. korzysta z niego ponad 10 tys. periodyków na całym świecie i jest to najczęściej używane oprogramowanie na platformach publikowania czasopism typu open source [9]. Jak się spodziewano, bada-

nia z 2010 r. wykazały, że OJS przyczynił się znacząco do powstania nowych tytułów czasopism naukowych, zwłaszcza w krajach rozwijających się, dla których darmowe oprogramowanie stało się szansą na zaistnienie w internetowym świecie komunikacji naukowej [3, s. 1]. Badania Edgara i Willinsky'ego przeprowadzone w 2009 r. na 998 czasopismach korzystających z OJS potwierdziły założenia twórców oprogramowania: koszty utrzymania publikacji czasopisma korzystającego z OJS są mniejsze niż czasopism drukowanych, a otwartość czasopism w sieci niesie wymierne korzyści: dostęp do treści zapewnia większą poczytność czasopisma. Podobne wnioski wykazali naukowcy z Argentyny. Ich badania potwierdziły, że czasopisma redagowane na OJS generują mniej kosztów niż drukowane, a dodatkową zaletą systemu jest optymalizacja i usprawnienie indeksacji czasopism w bazach, katalogach i wyszukiwarkach naukowych [1, s. 3]. Przede wszystkim jednak największą korzyść z wykorzystania OJS w działalności czasopism odnieśli potencjalni odbiorcy treści naukowych, którzy nie muszą ponosić kosztów za dostęp do wyników badań naukowych.

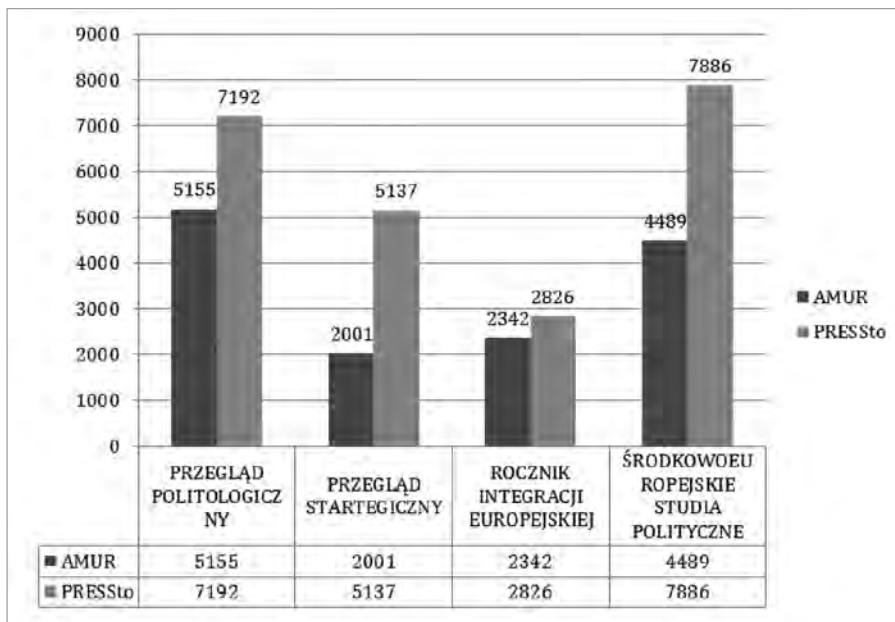
Otwarcie dwóch uczelnianych platform AMUR i PRESSto, bazujących na profesjonalnych oprogramowaniach, umożliwiło naukowym czasopismom UAM dystrybuowanie swoich treści w sieci. Po uruchomieniu platformy PRESSto część redakcji podjęła decyzję o upublicznianiu artykułów tylko na tej witrynie. Prestiż i renoma pierwszego polskiego repozytorium, którym jest AMUR, skłoniła jednak część redakcji do udostępniania swoich treści na obu tych platformach. Upowszechnianie czasopism naukowych symultanicznie za pośrednictwem dwóch platform nie jest czymś wyjątkowym. Takie rozwiązanie zaprezentował Peter Webster na seminarium w Londynie, przedstawiając SAS Open Journals Project. Wydawane w oparciu o OJS czasopisma uczelniane są tam deponowane również za pośrednictwem protokołu SWORD w uczelnianym repozytorium SAS Space [13, s. 11].

Równoległe funkcjonowanie czasopism na dwóch platformach UAM zrodziło pytanie, która platforma jest częściej używana przez użytkowników i tym samym zapewnia lepsze wyniki rozpowszechniania w sieci. Analiza statystyk wykorzystania czasopism być może pozwoli odpowiedzieć na to pytanie i wykazać, która platforma jest bardziej optymalna dla czasopism naukowych wydawanych na UAM.

Badanie obu platform miało dwuetapowy charakter i przeprowadzone zostało w sierpniu 2020 r. Etap pierwszy polegał na wyselekcjonowaniu spośród kilkudziesięciu czasopism uczelnianych tych, które zdeponowane są na obu platformach, mają takie samo 9-letnie archiwum i wykazują zgodność pod względem indeksowania w bazach CEJSH, BazHum, CEEOL, a także punktacji Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Wybór materiału do analizy podyktowany był zarówno zgodnością co do reprezentowanej dziedziny, jak i międzynarodową tematyką artykułów. Wpływ

na dokonaną selekcję miało również posiadanie anglojęzycznych metadanych (słów kluczowych i abstraktów), które mogą znacząco oddziaływać na zasięg czasopism. Ostatecznie analizę statystyczną dokonano w oparciu o wyniki uzyskane dla czterech czasopism. Każde z nich przypisane jest równocześnie do następujących dyscyplin: nauki o polityce i administracji, nauki o komunikacji społecznej i mediach oraz nauki o bezpieczeństwie. Są to: „Przegląd Politologiczny” (kwartalnik), „Przegląd Strategiczny” (rocznik), „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” (kwartalnik) i „Rocznik Integracji Europejskiej” (rocznik).

Rysunek 1. Liczba odsłon na platformach AMUR i PRESSto

Źródło: opracowanie własne.

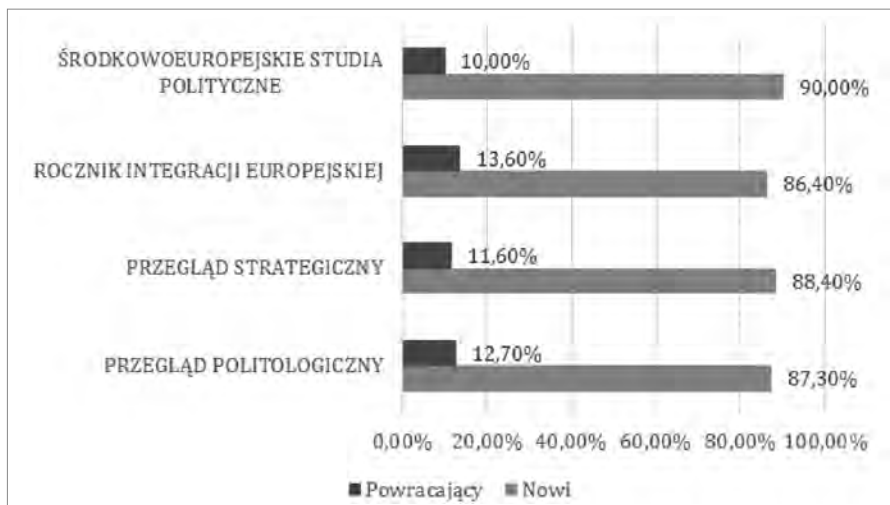
Etap drugi badania polegał na pobraniu statystyk. W celu dokonania analizy dla repozytorium AMUR pobrano dane z programu statystycznego Minho University Statistics dedykowanego oprogramowaniu DSpace oraz ze statystyk Google Analytics. Dla platformy PRESSto pobrano dane z programu statystycznego AddThis, który zintegrowany jest z platformą OJS, oraz przeanalizowano statystyki z serwisu Google Analytics. W badaniu wykorzystano dane dotyczące liczby odsłon czasopism oraz geolokalizacji użytkowników. Scharakteryzowano także profil użytkowników nowych oraz powracających, wskazano źródła odwiedzin, poprzez które użytkownicy docie-

rali do wybranych zasobów. Zakres chronologiczny badania obejmuje okres sześciu miesięcy: od 1 stycznia 2020 r. do 30 czerwca 2020 r.

Analiza pobranych statystyk wykazała, że zdecydowanie wyższymi wskaźnikami wykorzystania cieszy się wśród użytkowników sieci platforma PRESSto. Obrazuje to różnica w liczbie odsłon artykułów wybranych czasopism na obu platformach (rys. 1). Widać to wyraźnie we wskaźnikach wszystkich czterech badanych czasopism. Największą różnicę odsłon pomiędzy obiema platformami zaobserwowano w statystykach „Środkowoeuropejskich Studiów Politycznych”, gdzie wynosi ona 3397, co stanowi 43% oraz „Przeglądu Strategicznego” (3136, czyli 61%). Dla „Przeglądu Politologicznego” liczba odsłon z platformy PRESSto wynosi 2037 i jest o 28% wyższa w stosunku do pobrań wykazywanych dla repozytorium AMUR. Najmniejszą różnicę dla odsłon wśród badanych czasopism wykazują „Roczniki Integracji Europejskiej” – w ich wypadku różnica wynosi 484, co stanowi 17%.

Jak pokazują analizy, zdecydowana większość użytkowników platformy PRESSto to czytelnicy nowi (rys. 2).

Rysunek 2. Typ użytkownika platformy PRESSto

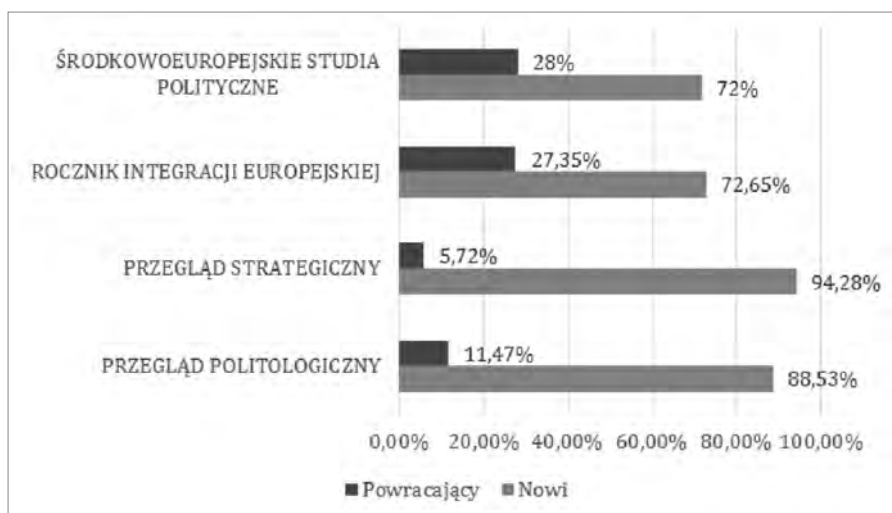
Źródło: opracowanie własne.

Dla wszystkich czterech tytułów wskaźniki wykazują bardzo zbliżone do siebie wartości, co świadczyć może o ogólnej tendencji wykorzystania platformy dla tej dyscypliny/dziedziny. Najwyższy wskaźnik dla tej kategorii (90%) odnotowany został w statystykach „Środkowoeuropejskich Studiów Politycznych”. 88,4% notuje

„Przegląd Strategiczny”, 87,3% „Przegląd Politologiczny”, a „Rocznik Integracji Europejskiej” – 86,4%.

Wszystkie badane czasopisma posiadają również frakcję czytelników powracających. Dla „Środkowoeuropejskich Studiów Politycznych” jest to 10% użytkowników, dla „Przeglądu Strategicznego” 11,6%, natomiast „Przegląd Politologiczny” posiada 12,7% powracających czytelników. Najwyższą frakcję użytkowników powracających wśród badanych czasopism notuje „Rocznik Integracji Europejskiej” – wskaźnik dla tego periodyku naukowego wynosi 13,6%. Odmienne prezentują się dane dotyczące typów użytkowników dla repozytorium AMUR (rys. 3).

Rysunek 3. Typ użytkownika platformy AMUR

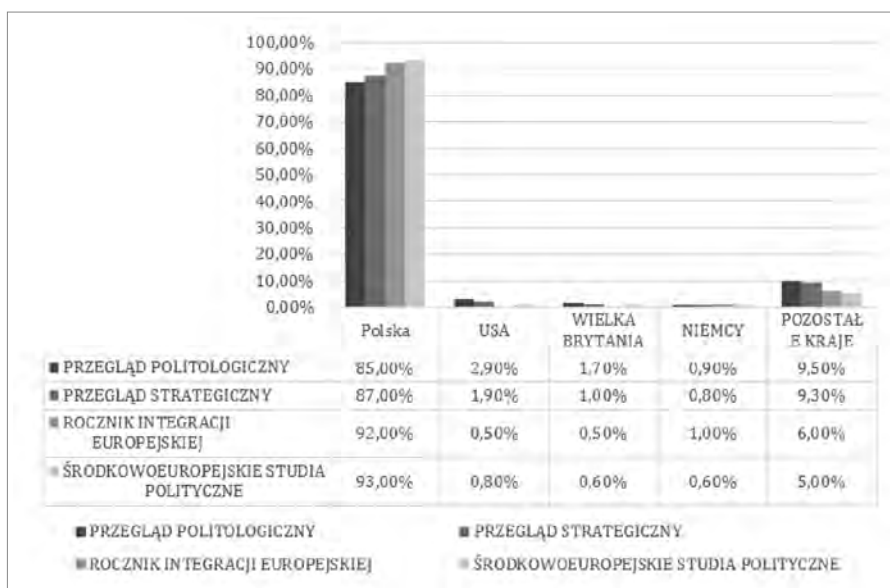

Źródło: opracowanie własne.

Badane czasopisma wykazują większe wahania wskaźników niż statystyki dla platformy PRESSto. Nowi użytkownicy stanowią tu również najliczniej reprezentowaną grupę i dotyczy to wszystkich omawianych w analizie periodyków naukowych. Najwyższy wskaźnik nowych czytelników – 94,28% wykazuje „Przegląd Strategiczny”, 88,53% „Przegląd Politologiczny”, natomiast wskaźniki „Środkowoeuropejskich Studiów Politycznych” oraz „Rocznika Integracji Europejskiej” oscylują wokół 70%. W kategorii użytkowników powracających do repozytorium AMUR blisko 30% frakcją cieszą się „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” oraz „Rocznik Integracji Europejskiej”. Dla „Przeglądu Politologicznego” jest to ponad 11% grupa użytkowników, natomiast najniższy wskaźnik (5,72%) w tej kategorii notuje „Przegląd Strategiczny”.

Oprócz danych obrazujących typ użytkowników platform, statystyki użytkowania dostarczają także cennego źródła informacji o kraju pochodzenia czytelników. Platforma PRESSto najwyższe wskaźniki wykorzystania dla czterech analizowanych tytułów odnotowała dla użytkowników z Polski (rys. 4). Przekraczają one próg 85%. Odsetek użytkowników z innych krajów jest zdecydowanie mniejszy. Zaskoczeniem okazała się niewielka liczba pobrań z takich krajów jak USA, Wielka Brytania i Niemcy, dla wybranych czasopism nie przekracza ona bowiem 2,9%, pomimo międzynarodowej tematyki. Wykorzystanie artykułów w pozostałych rejonach świata również nie przekroczyło w omawianych periodykach 9,5%.

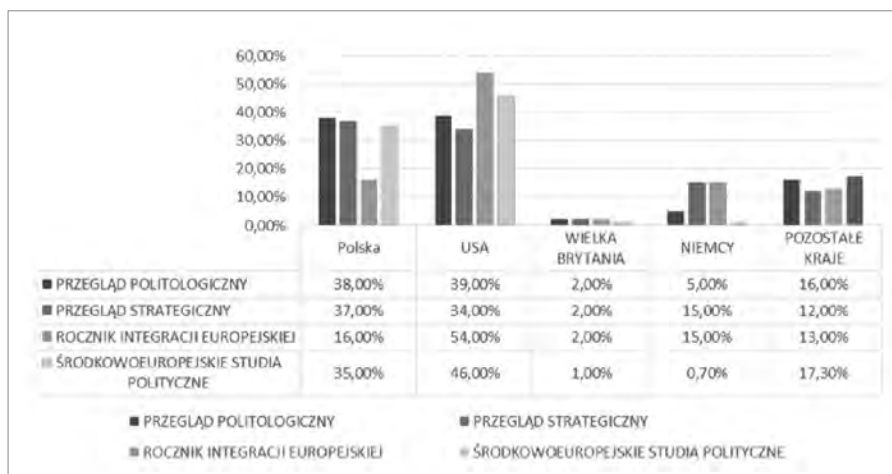
Rysunek 4. Kraj pochodzenia użytkowników PRESSto

Źródło: opracowanie własne.

W repozytorium AMUR wyniki analizy statystycznej dotyczące kraju pochodzenia czytelników kształtują się odmiennie (rys. 5). Dane pokazują, że użytkownicy korzystający z tej platformy w dużej mierze pochodzą z USA. W przypadku każdego z omawianych periodyków naukowych wskaźniki te są wysokie i przekraczają 39%. W tej klasyfikacji Polska znalazła się dopiero na drugim miejscu, nie przekraczając 38%. Niewielki odsetek użytkowników pochodzi z Wielkiej Brytanii. Z Niemiec 15% wskaźniki notują „Przegląd Strategiczny” oraz „Rocznik Integracji Europejskiej”, a wskaźniki dla pozostałych krajów świata wahają się pomiędzy 12% a 17,3%.

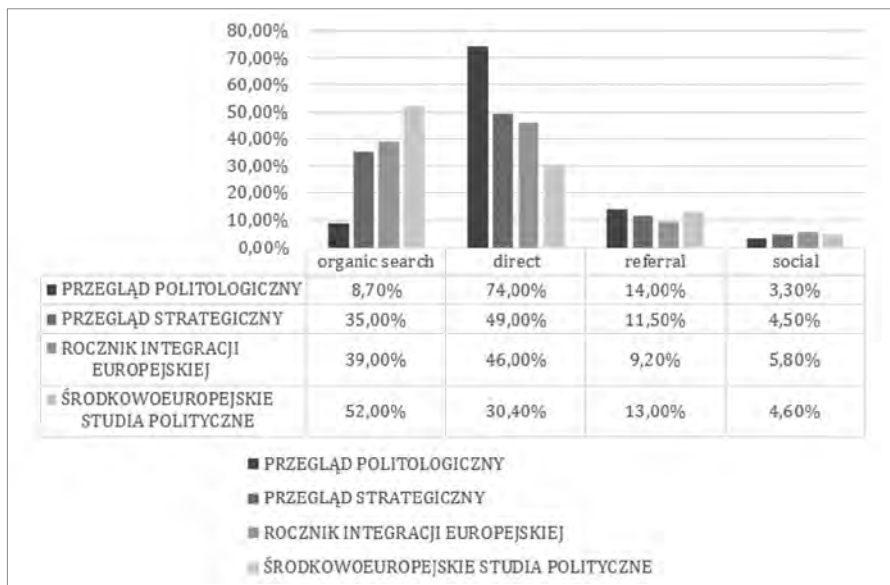
Rysunek 5. Kraj pochodzenia użytkowników AMUR

Źródło: opracowanie własne.

Analizując dla platformy AMUR źródła odwiedzin wybranych czasopism (rys. 6), wyraźnie zaznacza się tendencja do wykorzystania zasobu poprzez bezpośrednie wejście na platformę, po wpisaniu adresu w pasku przeglądarki internetowej (kategoria „direct”). Wysokie wskaźniki w tej kategorii uzyskały trzy z czterech analizowanych czasopism. Najwyżej w klasyfikacji uplasował się „Przegląd Politologiczny”, uzyskując aż 74%, w dalszej kolejności znajduje się „Przegląd Strategiczny”, dla którego bezpośrednie wejścia wynoszą 49%, natomiast dla „Rocznika Integracji Europejskiej” wskaźnik ten wyniósł 46%. Wejścia typu „organic search”, stanowią drugi pod względem popularności sposób odwiedzin dla tej platformy. Do tej kategorii należą tzw. wejścia organiczne, bezpłatne, które odbywają się za pomocą różnego rodzaju wyszukiwarek. W tej kategorii najwyższa nota 52% odnosi się do „Środkowoeuropejskich Studiów Politycznych”. Wskaźniki przekraczające próg 35% uzyskał zarówno „Rocznik Integracji Europejskiej”, jak i „Przegląd Strategiczny”, natomiast „Przegląd Politologiczny” rejestruje 8,7% tego typu wejść. W kategorii „referral”, która obejmuje przejścia na stronę z innej witryny w sieci Web, na której umieszczono link do platformy, wskaźniki nie wykazują dużego zróżnicowania pomiędzy poszczególnymi czasopismami i utrzymują się w granicy od 9,2% do 14%. Wejścia typu „social”, przekierowujące użytkowników do platformy z serwisów społecznościowych takich jak Facebook, Twitter czy Google+, stanowią niewielki odsetek wszystkich odwiedzin i nie przekraczają progu 5,8% wśród analizowanych periodyków naukowych.

Rysunek 6. Źródła odwiedzin platformy AMUR

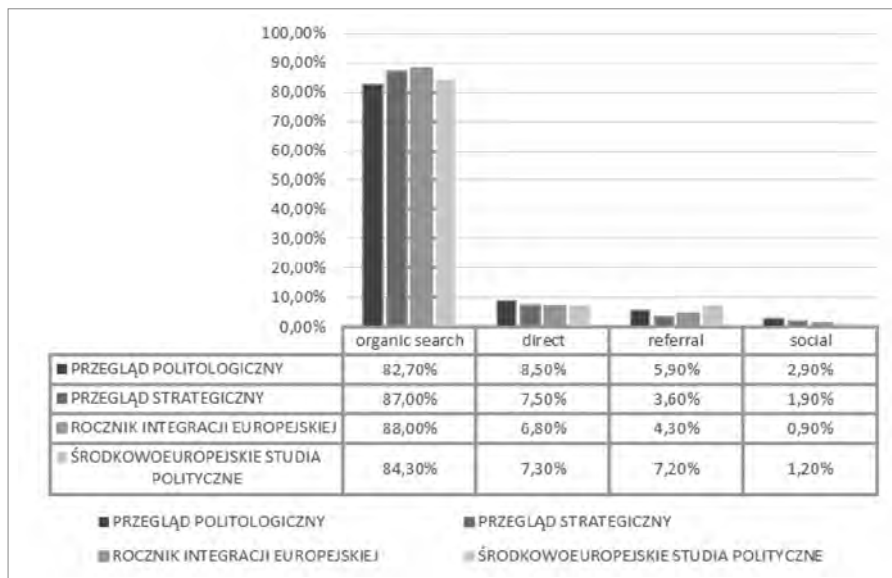
Źródło: opracowanie własne.

Analiza kanałów ruchu użytkowników dla repozytorium PRESSto nie wykazała dużego zróżnicowania (rys. 7).

Dominującym źródłem odwiedzin dla analizowanych czasopism okazały się wejścia typu „organic search”, odbywające się za pomocą różnego rodzaju wyszukiwarek. Wszystkie wskaźniki dla poszczególnych periodyków przekroczyły 80%. Bezpośrednie wejścia na stronę, po wpisaniu adresu w pasku przeglądarki internetowej (kategoria „direct”) stanowią drugi w klasyfikacji preferowany przez użytkowników sposób dotarcia do zdeponowanych w repozytorium materiałów. Udział procentowy tego wskaźnika w stosunku do pierwszego jest jednak o wiele niższy i wynosi w zależności od czasopisma od 6,8% do 8,5%. Wejścia typu „referral” – poprzez linki zamieszczone na innej witrynie nie przekraczają dla platformy PRESSto 7,2%. Zaskakująco niskie wyniki (nieprzekraczające 2,9%) uzyskiwały wejścia za pośrednictwem serwisów społecznościowych.

Zagadnienia oscylujące wokół podjętego w niniejszym artykule tematu stanowią atrakcyjny obszar eksploracji, szczególnie z perspektywy osób zaangażowanych w upowszechnianie dorobku naukowego, ale także redaktorów poszczególnych czasopism. Szukając odpowiedzi na pytania dotyczące funkcjonowania obu platform, autorki badania zastanawiały się nad mechanizmami, które determinować mogą ich efektywność.

Rysunek 7. Źródła odwiedzin platformy PRESSto

Źródło: opracowanie własne.

Pierwsze pytanie w ramach przeprowadzonej analizy miało na celu porównanie liczby odsłon obu platform. Jest to jedno z ważniejszych pytań badawczych, ponieważ uzyskane wyniki obrazują, która z nich rejestruje większą oglądalność czasopism naukowych. Wykonane pomiary wyraźnie wskazują, że platforma PRESSto cieszy się większą liczbą odsłon niż repozytorium AMUR.

W kontekście interpretacji zachodzących zjawisk należy również zauważyć, że platforma PRESSto odnotowuje więcej wejść przez różnego rodzaju wyszukiwarki, a weryfikując typy użytkowników można zaobserwować, że są to nowi czytelnicy platformy. Dla repozytorium AMUR dominującą tendencją są wejścia bezpośrednie. Platforma ta w porównaniu z PRESSto cieszy się większą frakcją użytkowników powracających bezpośrednio do adresu platformy. Ciekawym dopełnieniem tej części analizy mogłoby być wykonanie badań porównawczych dotyczących pozycjonowania obu platform w sieci.

Dla oceny sposobu funkcjonowania obu platform niezwykle ważne jest także określenie geolokalizacji jej użytkowników. Dane te obrazują skalę wykorzystania zdeponowanych na platformach materiałów w międzynarodowym środowisku. W tej klasyfikacji zdecydowaną przewagę uzyskało repozytorium instytucjonalne. Na platformie PRESSto dla czterech czasopism uwzględnionych w badaniu większość

użytkowników zarejestrowana została z Polski. Dużym zaskoczeniem okazały się wysokie wskaźniki wykorzystania zasobów repozytorium przez mieszkańców Stanów Zjednoczonych, wzbudzając sceptycyzm samych autorek badania. Z tego względu dane poddano dwukrotnej weryfikacji. Wobec powtarzalności uzyskanego wyniku – przypuszczać należy, iż czasopisma zdeponowane w repozytorium są częściej wykorzystywane przez zagranicznych odbiorców.

Przeprowadzone badanie pokazało, że pomimo wysokiej skuteczności PRESSto rejestrowanej dla odston zasobu, zasadne dla czasopism posiadających swoją stronę wyłącznie na tej platformie może okazać się ich eksportowanie za pomocą protokołu SWORD do repozytorium AMUR w celu uzyskania międzynarodowego zasięgu treści.

Analiza ujawniła również, że dla obu platform wykorzystanie czasopism poprzez social media jest bardzo niskie. Należy pamiętać, że mają one wpływ na wskaźniki altmetryczne publikacji. Dlatego szczególnie istotne może się okazać zwiększenie aktywności obu platform w mediach społecznościowych, zwłaszcza, że sygnały płynące z tego typu mediów uwzględniane są przez algorytmy wyszukiwarek. Działania podejmowane na Facebooku, Twitterze, Instagramie oraz YouTube wpływają na popularyzację czasopism, wspomagając budowanie relacji z użytkownikami.

AMUR i PRESSto – otwarte platformy udostępniania czasopism wydawanych przez UAM – starają się zapewnić prawidłowe ich funkcjonowanie w Internecie – szeroko rozpowszechniają naukowe treści, znajdując dla nich odbiorców w wielu krajach. Liczba odston na platformach świadczy o widoczności czasopism w sieci, implikując ich większą poczytność. Tym samym platformy zwiększają potencjalnie możliwość cytowania artykułów, a czasopisma stają się atrakcyjne dla autorów publikacji. Profesjonalne oprogramowania, na których działają obie platformy, zapewniają naukowym czasopismom indeksację w uznanych bazach, katalogach i wyszukiwarkach, podnosząc ich rangę. Jak pokazała analiza trudno jednoznacznie wskazać, która platforma jest bardziej optymalna dla działania czasopisma. Z tego względu, badania dotyczące tego obszaru będą kontynuowane i rozszerzane o kolejne aspekty.

Obie przedstawione platformy łączy wspólna idea Open Access – dając możliwość skorzystania z treści naukowych wszystkim użytkownikom sieci bez ograniczeń, bez pobierania opłat za dostęp, nie powodując wykluczeń w obiegu informacji naukowej, ale także promując otwarty model dostępu do wiedzy.

Bibliografia

1. Banzato Guillermo, Rozemblum Cecilia: *Modelo sustentable de gestión editorial en Acceso Abierto en instituciones académicas. Principios y procedimientos*. „Palabra Clave (La

- Plata)” [Dokument elektroniczny]. 2019, vol. 8, nr 2. Tryb dostępu: <https://www.redalyc.org/jatsRepo/3505/350558917004/350558917004.pdf>. Stan z dnia 09.05.2020.
2. Crow Raym: *The case for institutional repositories: a SPARC position paper* [Dokument elektroniczny]. Dokument elektroniczny: https://rc.library.uta.edu/uta-ir/bitstream/handle/10106/24350/Case%20of%20IRs_SPARC.pdf. Stan z dnia 14.10.2020.
 3. Edgar Brian D., Willinsky John: *Survey of the Scholarly Journals Using Open Journal Systems*. „Scholarly and Research Communication” [Dokument elektroniczny]. 2010, nr 2. Tryb dostępu: <http://src-online.ca/index.php/src/article/view/24>. Stan z dnia 04.03.2020.
 4. Elizarov A. M., Zuev D. S., Lipachev E. K.: *Electronic scientific journal-management systems*. „Scientific and Technical Information Processing” [Dokument elektroniczny]. 2014, nr 1, s. 66–72. Tryb dostępu: <https://link.springer.com/article/10.3103/S0147688214010109>. Stan z dnia 23.08.2020.
 5. Kaczmarek Emilia, Rychlik Małgorzata: *Czy repozytoria będą wspierać naukę w Polsce?* „Logistyka” [Dokument elektroniczny]. 2007, nr 4, s. 93–97. Tryb dostępu: <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/1799>. Stan z dnia 30.08.2020.
 6. Karwasińska Emilia, Rychlik Małgorzata: *Doświadczenia z funkcjonowania pierwszego w Polsce repozytorium instytucjonalnego na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*. W: *Repozytoria i biblioteki cyfrowe c.d. Tworzenie i archiwizowanie zasobów, XXI edycja seminarium w cyklu digitalizacja, 5 czerwca 2013*, Warszawa [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/6498>. Stan z dnia 30.08.2020.
 7. Karwasińska Emilia, Rychlik Małgorzata: *Model i etapy tworzenia repozytorium instytucjonalnego na podstawie badań własnych i doświadczeń bibliotek zagranicznych*. W: Ganińska Halina (red.): *Informacja dla nauki a świat zasobów cyfrowych*. Poznań: Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej, 2008, s. 10–20. ISBN 83-910677-4-2.
 8. Nahotko Marek: *Naukowe czasopisma elektroniczne*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2007. ISBN 978-83-89316-73-8.
 9. *Open Journal Systems*. W: *Public Knowledge Project* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://pkp.sfu.ca/ojs/>. Stan z dnia 15.10.2020.
 10. Open Society Institute. *A Guide to Institutional Repository* [Dokument elektroniczny]. 2004. Tryb dostępu: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/pdf/OSI_Guide_to_IR_Software_v3.pdf. Stan z dnia 14.10.2020.
 11. Rozkosz Ewa: *Open Journal Systems – wartość dodana czasopisma*. „Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” [Dokument elektroniczny]. 2014, nr 149. Tryb dostępu: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/374>. Stan z dnia 12.05.2020.
 12. Rychlik Małgorzata, Karwasińska Emilia: *Open Access po polsku*. „Forum Akademickie” [Dokument elektroniczny]. 2010, nr 5. Tryb dostępu: <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/6502>. Stan z dnia 30.08.2020.

13. Rychlik Małgorzata: *Co repozytorium instytucjonalne oferuje swojej społeczności akademickiej? – na przykładzie repozytorium AMUR oraz repozytoriów na świecie*. W: Osiński Zbigniew, Malesa Renata (red.): *Biblioteka, książka, informacja, Internet 2012*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2013, s. 63–72. ISBN 978-83-7784-374-1.
14. Rychlik Małgorzata: *Koncepcja rozwoju repozytorium naukowego w oparciu o doświadczenia redakcji repozytorium AMUR. Materiały nieopublikowane* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/12963>. Stan z dnia 30.08.2020.
15. *UlrichsWeb* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://ulrichsweb.serialssolutions.com>. Stan z dnia 10.09.2020.
16. Willinsky John: *Open Journal Systems: An example of open source software for journal management and publishing*. „Library Hi Tech”. [Dokument elektroniczny]. 2005, nr 23, s. 504–516. Tryb dostępu: www.emeraldinsight.com/researchregister. Stan z dnia 04.03.2020.